

Intre obsesii nationaliste si fantasme religioase. **O analiza simbolica a „Clujului tricolor"**

MIHAELA FRUNZA

Assistant, Chair of Systematic Philosophy, Babes-Bolyai University, Cluj, Romania

The author proposes a symbolic analysis of the national flags and other objects painted in the national colors, that have been recently erected in the city of Cluj-Napoca, Romania. The interpretative approach focuses on three levels: the first one uses the tools of the political imagery, by connecting the flags and painted objects with the idea of ethnicity. The second level involves an analysis that is situated between semiotics and phenomenology, treating the different types of objects as markers or implants that modify the environment of the city. At the third level, the national symbols are interpreted through the lenses of the science of religion. Finally, the lack of reaction of citizens is called into question and various types of motivations are analyzed.

* Imaginile la care face trimitere textul pot fi accesate pe site-ul revistei.

„Trei culori cunosc pe lume..."
(Fostul imn al Republicii Socialiste Romania)

Cei care trec prin orasul Cluj pentru prima data pot fi surprinsi de multimea insemnelor tricolore din oras. La tot pasul - pe strazi, in parcuri, in pietele publice - diverse obiecte familiare au fost vopsite in culorile nationale ale statului roman, multiplicind efectul pe care il ofera steagurile propriu-zise, atit de multe incit vizitatorii se pot crede la vreo sarbatoare nationala. In anumite zone, densitatea de culori nationale se

masoara in patru-cinci-steaguri-plus-o-pubela-si-un-stilp pe metru patrat. Pe linga acestea, banci, trotuare, tobogane... toate in rosu-galben-albastru. Localnicii par sa priveasca cu indiferenta aceasta colorare a orasului. Cel putin, nimeni nu a protestat in public, blocind circulatia, nimeni nu s-a legat cu lanturi si nu a facut greva foamei pentru a protesta , cum se intimpla cind mai da faliment o banca. Odata cu sfirsitul comunismului, a murit si proprietatea colectiva, si cu ea, orice preocupare pentru ceea ce, apartinind tuturor, nu apartine in fapt nimanui: o piata publica, un centru „istoric“, parcurile prin care trecem cu totii. La televiziunile locale, gestul de a mai vopsi inca un tip de obiecte a cazut in categoria senzationalului derizoriu, intre stirile despre cateluse cu sapte pui nazdravani si suspendarea ultimei sedinte a consiliului local, din pricina faptului ca primarul a legat de masa scaunele citorva consilieri. Pina la urma, vopsirea unei banci este mai inofensiva, pentru ca nu ii opreste pe tineri sa se sarute asezati pe tricolor. Este oare cu adevarat acest lucru inofensiv? Ce semnificatie au (pe linga cheltuielile din banii publici peste care se trece cu destula usurinta[1] culorile nationale afisate la tot pasul? Si de ce oare acest lucru ii lasa (aproape) indiferenti pe cei din jur?

„Vrem camine, nu statui!“

(Lozinca din timpul unei greve studentesti, 1995)

Invazia tricolora nu este decit ultimul act al unei piese care a inceput in 1992, o data cu venirea la conducerea orasului a primarului Gh. Funar. Figura politica cel putin controversata, acesta s-a remarcat intotdeauna printr-un discurs de coloratura nationalista si patriotarda. Initial lider al unui partid care ulterior s-a destramat (PUNR - Partidul Unitatii Nationale din Romania, care se vroia o „replica“ romaneasca la Uniunea Democrata a Maghiarilor din Romania), Funar face in prezent parte din conducerea Partidului Romania Mare (fiind vicepresedintele acestuia). Clujul este de altfel unul dintre fief-urile de prima marime ale PRM-ului, atit primarul cit si majoritatea consilierilor fiind propusi de aceasta formatiune. Per ansamblu, de la ultima campanie electorala din 2000, acest partid, prin liderii sai, a virat politic spre ceea ce expertii numesc „neopopulism“[2], in care temele nationaliste si extremiste sint oarecum „imblinzite“, de un radicalism mai „disimulat“.

Am putea adauga ca, daca acest radicalism este „disimulat“ in discursul politic, el cu siguranta se afiseaza intr-un loc in care este vizibil in special pentru locuitorii orasului: in spatiul public. In perioada 1992-2002, orasul a suferit importante schimbari de imag-ine. Voi prezenta pe scurt celelalte simboluri nationale pentru a insista mai pe larg pe insemnele tricolore.

Statui prezente, trecute si viitoare

Majoritatea statuilor nou aparute celebreaza diverse momente ale istoriei nationale: Avram Iancu, din fata Catedralei sau Clopotul de pe Bulevardul Eroilor. Pe linga acestea, apar si monumente cosmopolite, care probeaza neopopulismul anterior mentionat - vezi

bustul lui Woodrow Wilson din curtea Facultatii de Medicina de pe strada Pasteur[3]. Altele asteapta sa fie instalate, bugetul nepermitind inca - din fericire - amplasarea lor. Este cazul replicii „in marime naturala“ a Columnei lui Traian, ce ar urma sa fie amplasata in Piata Unirii. De remarcat ca toate aceste statui exploateaza preponderent o singura dimensiune - cea verticala (cu cit mai sus, cu atit mai bine), tradind lipsuri estetice grave si o pasiune ciudata pentru simbolurile falice.

„Sapaturi arheologice"

Clujul a fost, ca multe orase din Transilvania, un burg medieval respectabil. Zidurile vechi care inconjurau orasul stau inca - partial - in picioare, desi nu am vazut eforturi deosebite ale municipalitatii de a le conserva. Nu trebuie sa uitam ca orasul este, de asemenea, ridicat pe vechile ruine romane ale anticului Napoca. De altfel, hartile virtuale ale ruinelor romane au fost deja trasate de istoricii clujeni. Asta inseamna, teoretic, ca oriunde sapi in vechiul oras, poti sa te astepti sa dai peste niste ruine. Asta nu impiedica insa aceeasi municipalitate sa tina deschise niste gropi imense in fata statuii lui Matei Corvin - si in fata liceului de muzica - impotriva unei parti a arheologilor care considera ca respectivele ruine sint cit se poate de obisnuite, si mai mult ca sigur se intind sub o parte din Bulevardul Eroilor, unde totusi nu exista - inca - gropi.

Placute comemorative

Acestea sint legiune. Pe aproape orice casa mai acatari exista cite o placa mentionind unul din fostii locatari ai casei - neaparat mare patriot - sau alte virtuti nationale ale respectivului imobil - loc de adapost pentru vreun persecutat politic, „prima casa in care a locuit un dascal de limba romana“ sau orice altceva. In schimb, se manifesta o alergie ciudata la orice fel de placute bi- sau tri-lingve, a caror amplasare este, totusi, prescrisa prin lege.

„Totul este tricolor - agresiv si provocator in modul cel mai evident"

(Valerian Stan, *O reusita importanta*, in Cotidianul, 3 mai 2001)

Dupa schitarea - absolut fugara - a „antecedentelor“, trecem la prezentarea „Clujului tri-color“.

1. *Steaguri*

Intr-o dupa-amiaza, stind in autobuzul oprit la stop, am numarat mai mult de 40 de steaguri tricolore in piata care inconjoara Catedrala Ortodoxa (douazeci pot fi numarate doar in poza nr. 1, incadrind statuia lui Avram Iancu). Bietul Pristanda ar fi dat cu siguranta faliment. Cert este ca steagurile se vad inca din tren, inainte de intrarea in Cluj. Strazile principale ale orasului sint flancate, din stilp in stilp, de cite o pereche de steaguri. Cladirile principale arboreaza la rindul lor steaguri. Cele doua „centre simbolice“ ale orasului - Catedrala Ortodoxa si Biserica Sf. Mihail sint

literalmente inconjurate de steaguri (lucru ciudat, la un moment dat, prin aprilie 2002, la Catedrala Ortodoxa aparusera steagurile albastre cu stelute aurii ale Uniunii Europene, strajuind fratern flamurile nationale. Acum, o parte s-au mutat pe colt la Hotelul Continental - vezi poza nr. 6). Orice calcul aproximativ este descurajant.

2. *Fanioane tricolore.*

Filfiie gratios in fata Bisericii Sfintului Mihail (poza nr. 7).

3. *Banci tricolore.*

Primele in ordine cronologica dupa steaguri, au aparut in Parcul Central si apoi, treptat, in tot orasul - in principal in parcuri - cel din spatele Teatrului, dar si in Piata Mihai Viteazul sau pe Bulevardul Eroilor (poza nr. 3). Recent, in Piata Cipariu s-au amplasat trei rinduri de scaune - unul rosu, celalalt galben si al treilea albastru.

4. *Beculete si ornamente tricolore.*

Noaptea, in special in perioadele de sarbatori, pe arterele centrale ale orasului - centrul, dar si Str. Napoca sau Str. Memorandumului, pe linga stilpii de iluminat se aprind si beculete colorate, fireste, tricolor. Pe linga acestea, cu ocazia Mileniului, au aparut diverse ornamente de iarna - clopotei, stelute, etc. - tot tricolore, la care nu s-a mai renuntat.

5. *Stilpi tricolori.*

Initial aparuti pe Str. Napoca (pozele nr. 5-6), acestia se extind treptat in oras. E vorba de micii stilpi alb-negru care strajuiau trotuarele si au fost inlocuiti cu un fel de bare cilindrice vopsite pe cite o treime in rosu, galben si albastru (pe Napoca), sau, mai nou, vopsiti individual in cite una din cele trei culori (pe str. Babes - poza nr. 4, Memorandumului etc.) Pe linga acestia, mai exista stilpi foarte inalti in fata Catedralei Sf. Mihail, vopsiti si acestia tricolor.

6. *Leagane, tobogane, alte jucarii tricolore.*

Pot fi admirate in parcul din spatele Teatrului, in alte parcuri, in curtea unei gradinite de pe strada Pavlov.

7. *Trotuar tricolor.*

Fie bucati de pavaj hexagonale, fie efectiv o parte mare a trotuarului, din pietre colorate tricolor. Pe strada Babes (poza nr. 4), pe straduta care duce la caminele studentesti din Hasdeu, in fata Primariei (aici, culorile nationale sint dispuse in „V“).

8. *Cosuri de gunoi tricolore.*

Peste 40 de pubele purtind inscriptia „Primaria Municipiului Cluj-Napoca“, insirate in centru (pozele nr. 2, 8).

9. *Panouri tricolore.*

In fata „rezervatiei arheologice“ din Piata Unirii, un panou galben explica, in rosu si albastru, motivele sapaturilor (in romana si engleza) (poza nr. 8). De

acelasi tip sint si panourile montate cu extrase din Constitutia Romaniei. De exemplu, pe str. Memorandumului.

10. *Baraci, tarabe tricolore*.

O baraca se afla in piata Cipariu; de la ea se vind oua. O taraba de flori este pe strada Motilor, iar una de ziare in Piata Mihai Viteazul.

11. *Luminari tricolore*.

Oferite gratuit de primarie in piata Catedralei, cu ocazia slujbei de Inviere.

12. *Mingi de fotbal tricolore*.

Pe acestea nu le-am vazut personal, dar am citit in ziar ca au fost recomandate scolilor de catre primar si sint produse de o firma din Hunedoara[4].

Lista ramine deschisa.

„Obiecte fetise, instrumente de sanctificare, semnaluri de adunare, detinatoare a unui sens, subiecte de neintelegeri, care sint apoi aruncate sau aparate „pina la moarte", drapelele au generat pasiuni pe care, in cinismul nostru deziluzionat, ne este greu sa le acceptam".

(Lucien Sfez, *Simbolistica politica*, p. 75)

Nu intentionam sa realizam in acest cadru o analiza exhaustiva a insemnelor tricolore. De asemenea, nu dorim sa confundam intentionalitatea finala, a „produsului" care este „Clujul tricolor", cu intentiile - reale sau declarate - ale celor responsabili de noua imagine a orasului. Intr-un demers teoretic de acest tip, cele din urma conteaza mai putin. Este treaba analistilor politici, a comentatorilor de presa, a psihologilor (probabil) si a istoricilor sa ia in calcul aceste motive.

Ceea ce dorim sa facem este sa propunem o analiza care sa surprinda citeva din datele esentiale ale fenomenului. Schematic, putem decupa demersul pe trei niveluri. Mai intii, trebuie tinut cont de faptul ca toate insemnele tricolore raspindite prin oras reitereaza, intr-o prima instanta, steagul romanesc. Cu alte cuvinte, le putem privi ca pe instante simbolice ale drapelului, el insusi simbol al natiunii. Este necesara, la acest nivel, un demers ce face apel la acel domeniu al stiintelor politice care analizeaza *imaginarul politic*. In al doilea rind, insemnele ca atare (inclusiv steagurile) pot fi interpretate ca adaosuri, implanturi ce modeleaza geografia orasului, contribuind la schimbarea imaginii acestuia. Existenta lor - cea fizica, la fel ca si cea simbolica - marcheaza *material* orasul, in felul in care tatuajele insemneaza corpul uman. Analiza se va plasa in acest caz intre o *fenomenologie* si/ sau o *semiotica a spatiului*. In al treilea rind, putem sa citim simbolurile si semnele despre care am vorbit anterior intr-un alt registru si sa observam ca limbajul pe care il folosim ca sa le decodam - simboluri, mituri, ritualuri - este unul ce tine de o *stiinta a religiilor*. Astfel, chiar daca avem de-a face cu obiecte „laice", manipularea lor simbolica

tradeaza scopuri religioase - e drept, nu in sensul tare al religiei, ci mai degraba in cel lax al unei religiozitati difuze.

In fapt, cele trei niveluri functioneaza inter-relationat, iar decuparea lor didactica nu poate constitui decit un preambul. La acestea, ar trebui sa se adauge, pentru validarea modelului, o componenta de *feed-back*. In cazul nostru, ar trebui sa putem arata cum este posibil ca locuitorii orasului sa ramina indiferenti, sau cel putin civic-inerti, in fata fenomenului[5]. In lipsa - deocamdata - a unor studii cantitative socio-antropologice sau politologice, tinind cont si de absenta masiva a reflectarii fenomenului in mass-media, vom oferi doar citeva explicatii cu titlu de sugestie.

„In mod analog, drapelul nu este o bucata de stofa frumos decorata, ci intruchiparea unei natiuni; si intr-adevar, o natiune este definita de catre drapel in aceeasi masura in care drapelul este definit de natiune".

(David I. Kertzer, *Ritual, politica si putere*, p. 19)

„Politica se exprima prin simboluri", spune David I. Kertzer in introducerea volumului sau *Ritual, politica si putere*, din care este extras si citatul care prefateaza aceasta sectiune[6]. Importanta simbolurilor in viata politica este relevata prin apelul la o anecdota relatata de Th. Carlyle: daca, spune el, prin absurd, la o ceremonie militara pompoasa, hainele demnitarilor ar disparea, cine l-ar mai recunoaste pe ducele cutare, in absenta straielor tipice?! (Este limpede ca, din perspectiva autoritatilor orasului, Clujul ar fi irecognoscibil in lipsa steagurilor si a celorlalti „marcatori". Este el oare?)

Simbolurile politice de tipul steagurilor, stemelor, etc. au o functie chiar mai importanta, deoarece ele „invesminteaza" ceea ce altfel ar ramine la stadiul de idee abstracta, altfel spus de fictiune: statul, natiunea. Cu alte cuvinte, un drapel poate tine locul ideii de stat, el fiind arborat de obicei in imprejurari oficiale, de tipul zilei nationale, a parazilor militare, pe cladirile oficiale. El insa poate intra in registrul mai emotional al „natiunii", atunci cind, de pilda, este asociat ideii de unitate, de limba, de singe[7]. In cazul Clujului, este limpede - dupa cum au demonstrat-o destule evenimente - ca steagul maghiar este perceput ca o amenintare - nu atit din partea *statului* maghiar, cit mai cu seama a *natiunii* maghiare, a nebulos-definitului „pericol unguresc"[8]. Credem ca nu este gresit, prin analogie, sa sustinem ca sutele de steaguri si alte insemne care le reflecta in oglinda sint mai putin un simbol al statului roman, cit al ideii natiunii. Or, dupa cum arata un cunoscut analist al imaginarului politic, Jean-Jacques Wunenburger, daca pericolul statului sta in prea multa ratiune, pericolele natiunii se leaga de caracterul ei infra-rational, care poate duce la aparitia unor „monstri" de tipul totalitarismului[9].

Acelasi autor dezvolta o serie de consideratii pe o tema relationata. Astfel, vorbind despre popor ca entitate politica, el identifica doua puncte in care imaginarul politic are tangente cu „solul", stabilind legatura dintre acesta si locuitorii sai: consacrarea

acestuia ca si „pamint propriu - patrie“ si legatura cu memoria stramosilor, care consfinteste permanenta unica de-a lungul istoriei. Astfel, teritoriul face de obicei obiectul unor „rituri de apropriere“, a carui alegere se bazeaza pe o naratiune genealogica. Posesiunea teritoriului se legitimeaza, spune Wunenburger, fie prin „dreptul primului venit“, fie prin memoria stramosilor, ale caror relicve sau semne marcheaza respectivul pamint[10].

In cazul teritoriului orasului, naratiunea „primului venit“ (generalizabila la nivelul intregului teritoriul al Romaniei, prin consacrarea la nivelul istoriei „de manual“ a tezei continuitatii daco-romane-romanesti pe acest pamint) este in mod traditional contestata sau cel putin pusa in discutie de istoriografia maghiara concurenta[11]. Fara a ne propune sa intram in detalii istoriografice care nu fac obiectul prezentului articol, o observatie se impune: atunci cind legitimitatea posesiunii unui teritoriu este disputata, intra in joc reactia identitara. Cineva, a carui identitate nu este mai presus de orice indoiala, incearca nevoia de a si-o reintari constant, prin semne care sa o consfinteasca. In acest caz, regasim cea de-a doua solutie teoretizata de Wunenburger - respectiv „relicvele“ si „semnele“ incarnate de obiectele „rezervatiei arheologice“, statuile care stabilesc contactul cu diverse momente ale istoriei si mai modernele steaguri si insemne tricolore, care fac parte din arsenalul „civic“. Toate acestea urmaresc, cu vorbele lui Wunenburger: „sa faca manifesta prezenta imanenta a statului si sa insufle in constiinte un sentiment de apartenenta la o lume comuna“.

Insa unul din efectele „perverse“ ale unei identificati „comune“ solidificate este acela ca ea se constituie prin excluderea celuilalt. Din simboluri civice, pretins neutre[12] prin repetitie, steagurile ajung sa conoteze caracterul etnic al romanitatii, care in acest caz se constituie (si) prin excluderea celorlalte etnii - maghiara, germana, evreiasca, rroma. Desigur, repetitia poate duce si la banalizare si grotesc (am vazut, de pilda, in cartierul Marasti un garaj tricolor), insa potentialul de excludere nu poate fi in nici un caz neglijat. In acest fel, imaginea traditionala a „Clujului multietnic“ si multicultural se estompeaza in fata afirmarii agresive a etniei majoritare.

„Toate marginile sint periculoase. Nesupravegheate, ele pot fi distruse, facind categoriile noastre sa se prabuseasca si intreaga lume sa dispara in haos“.

(Roger Darnton, *Marele masacru al pisicii*, p. 169)

Intr-o alta ordine de idei, am putea sa concentram analiza asupra tipurilor *de obiecte* atinse de furia tricolora. Astfel, exista o categorie de obiecte care tin de ideea de verticala, de legatura dintre pamint si cer. Tipic pentru acest gen sint stilpii, pe care orice analiza simbolica ii anexeaza simbolisticii „axei lumii“, a „relatiei dintre diferitele niveluri ale universului“[13]. Pe aceeasi dimensiune se situeaza si steagurile, care adauga la conotatiile precedente pe cea a protectiei -

si luminarile, ce simbolizeaza in plus lumina si credinta (desigur, in registru crestin, dar sa nu uitam ca ele au fost impartite la o sarbatoare crestina)[14]. Ne aflam in plina intrepatrundere a politicului si religiosului, ideea politica (a natiunii) solicitind sacralitatea conferita de *axis mundi*. Teoria lui Mircea Eliade poate fi exemplificata si cu cazul Clujului: sacrul se camufleaza in profanul cel mai hulit, respectiv in profanul politic[15]. Nu este intimplator ca stilpii cei mai inalti, pe care sint cocotati drapele, se afla in cele doua centre cu potential religios al orasului, respectiv in fata Catedralei Ortodoxe si a Bisericii Sfintului Mihail. In felul acesta, spatiul orasului stirneste cu adevarat „pasiunile complexe" despre care vorbeste Ricoeur, oferind cadrul pentru „deplasare, apropiere si indepartare"[16] si mentinind o legatura constanta cu timpul „povestit" al istoriei si memoriei.Totusi, tot acest imaginar este profund ambivalent, dupa cum afirma in repetate rinduri teoreticienii sai: astfel, imageria stilpului pastreaza suplimentar trimiterile falice care pot fi identificate si in cazul statuilor.

Aceiasi stilpi pot fi plasati si intr-o alta categorie de obiecte simbolice, alaturi de trotuarele tricolore, de fanioanele, beculetele si ornamentele asisderea. Figura pe care o traseaza in comun este cea a marginii, a limitei, a frontierei sau, folosind un sinonim, al imprejmuirii. Frontiera poate fi citita in acelasi registru al religiosului; astfel, dupa fixarea axei lumii si a directiilor fundamentale, teritoriul sacru este consacrat, ne spune Eliade, prin trasarea limitei care simultan il cuprinde intr-un tot si il separa de restul profan: cosmosul este separat de haos[17]. In cazul orasului, pot fi surprinse mai multe tipuri de frontiere: care fiecare traseaza (cel putin) o opozitie: spatiu pietonal/ spatiu stradal (trotuar tricolor vs. strada); spatiu artificial/ spatiu natural (trotuar tricolor vs. pamint); spatiu propriu/ spatiu strain (fanioane, drapele vs. restul orasului); lumina / intuneric (beculete colorate vs. noapte). Intr-un anume sens, chiar si bancile, toboganele si cosurile de gunoaie se integreaza in acest gen de simbolism: spatiu de sedere / spatiu de mers (banci); spatiu pentru copii/ spatiu pentru adulti (tobogane, alte jucarii); spatiu derizoriu/ spatiu plin de semnificatie (cosurile de gunoi). Spatiul orasului se constituie din astfel de marcaje si excluderi, semnificatiile sale fiind facute vizibile de variatele limite, ce tematizeaza frontiera (fenomenologic invizibila)[18], materializind-o, deloc intimplator, prin culorile nationale.

Toate aceste obiecte pot fi considerate ca apartinind suplimentar unei categorii extrem de generale, si anume celei numite de Edelman a „decorului politic"[19]. In fond, elementele arhitectonice care au o functie preponderent ornamentala constituie echivalentul „recuzitei" teatrale. Trecind astfel de la fenomenologie la semiotica, un prim element important al decorului politic este, in viziunea lui Edelman, „caracterul sau elaborat", manifestat prin *masivitate*, *ornamentatie* si *caracterul oficial*. Recunoastem toate aceste elemente in cazul Clujului tricolor: multimea si diversitatea obiectelor tricolore se constituie intr-un argument al

masivitatii; simultan, ele au teoretic misiunea de a infrumuseta orasul, altfel spus de a-l ornamenta[20]; cit despre caracterul lor oficial, acesta nu mai poate fi pus la indoiala, avind in vedere ca ele sint un produs al Primariei.

Toate acestea il conduc pe autor la concluzia ca decorul politic nu poate fi unul neutru: el se potriveste/ nu se potriveste evenimentelor, are o functie statica dar si una dinamica. El este destinat sa impresioneze un auditoriu larg, de aceea elementele sale vor tinde sa capaciteze cit mai multi oameni (simbolistica nationala se inscrie in aceste caracteristici; mai mult, prin ambiguitatea civic-etnic, ea in principiu poate incorpora si alte grupuri decit cel majoritar). Mai important insa ni se pare faptul ca decorul trebuie, in viziunea lui Edelman, sa stabileasca sau sa intareasca „o anumita definitie a eului unei persoane politice". In consecinta, decorul conditioneaza nu doar actele politice, ci si „personalitatea actorilor". Atit ego-ul unei persoane politice proeminente (in cazul de fata, fara nici un dubiu, primarul Clujului), cit si, prin influenta, ego-urile individuale influenteaza si reflecta decorul politic, fiind la rindul lor influentate de acesta. Faptul poate avea consecinte remarcabile, care vor fi discutate in sectiunea referitoare la reactiile publicului.

„Statul pastreaza mereu caracteristici ale bisericii, chiar si cind se afla la capatul unui lung proces de laicizare. Tine de natura puterii sa intretina, sub o forma vizibila sau mascata, o adevaratareligie politica"

(Georges Balandier, *Antropologia politica*, p. 120)

Despre ideea religiosului am amintit deja, referindu-ne la capacitatea acestuia de a „incarca" cu sacralitate un spatiu eminamente profan. In acest caz, pare a fi vorba de una din caracteristicile sacrului de a se manifesta „cratofanic" ca si *putere, forta*. Aceasta nu exclude, dupa cum vom vedea, celalalt pol al sacrului, respectiv „sacrul ca forma"[21].

Astfel, Georges Balandier vorbeste despre coexistenta a doua fenomene interconectate, in cazul relatiei dintre sacru si putere: primul este „sacralizarea unei *ordini* necesare securitatii si prosperitatii" (ordine ce trimite mai degraba la forma), celalalt fiind „recurgerea la *forta*, care permite ordonarea" (trimiterea la putere este in acest caz evidenta). „Responsabil" de mentinerea ordinii este ritualul, in timp ce reprezentanta fortei este actiunea politica. Ambele, concluzioneaza Balandier, contribuie la impunerea unei obediente fata de o ordine globala, prezentata drept conditie a vietii sociale[22].

In ce fel sint importante aceste consideratii pentru analiza noastra? Daca apelul politicului la religios s-a dovedit a fi relativ neproblematic si oarecum inofensiv, aceste analize ne ajuta sa depistam fata „negativa" a acestei relatii politica-religie, desigur in cazul care ne intereseaza, respectiv al Clujului tricolor.

Astfel, reversul solidaritatii politica-religie este, in opinia lui Balandier, faptul ca „atacurile impotriva puterii" ajung sa fie considerate *sacrilegii*. Se petrece, cu alte cuvinte, ceea ce Nietzsche descria, la un alt nivel in

Genealogia moralei. Acolo, „bun“ si „rau“ treceau din domeniul ontologic in cel religios, al „virtutii“ si „pacatului“[23]. Acest lucru confera, practic, puterii seculare a Clujului o serie de avantaje simbolice: adversarii politici se transforma in veritabili „pacatosi“ fata de „religia“ nationala, care trebuie „anatemizati“ si exclusi dupa regulile discursului religios. Faptul ca putini sint dispusi sa-si asume un asemenea risc este dovedit si de absenta vocilor protestatare la adresa monopolizarii tricolore a orasului.

„Unde este cea mai frumoasa toamna, daca nu la Cluj? Unde se aud pasii lui Blaga, daca nu aici, la Cluj?“

Florin Lazar, in Flavia Teoc, *Din capitala provinciei*, p. 99

Ajungind la reactiile cetatenilor, ne-am confruntat cu o serie de probleme. Reactiile mediatice investigate sint mai degraba izolate (cu siguranta, nu se poate vorbi de o campanie mediatica in privinta simbolurilor tricolore de felul celei, sa zicem, referitoare la manualele alternative), multe articole fiind constatative, putine exprimind o atitudine clara si inca si mai putine una critica[24]. Motivele sint, in buna parte, obiective: dupa frenezia cu care sint colorate obiectele orasului, ne aflam, se pare, in cursul campaniei de „tricolorizare“, astfel ca reactiile publice sint, cu un termen imprumutat, *in progress*.

Pentru a avea totusi un punct de plecare, profitind de aparitia unor volume de interviuri, am analizat diversele reactii ale unei parti a elitei Clujului (reprezentata de scriitori, intelectuali)[25]. Intr-unul din volume, o mare parte a intervievatilor erau chestionati despre Cluj. Este drept, pentru o parte semnificativa (mai mult de jumatate), intrebarea viza o perioada specifica din istoria orasului, respectiv anii ’80, ’70, sau ’60. Intrebarea genera de regula raspunsuri mai mult sau mai putin nostalgice si mai mult sau mai putin realiste despre „Clujul tineretii“. Totusi, o parte din autori (8 din 25), intrebati sau nu explicit, vorbesc despre Clujul actual. Modul de raportare la oras - in acelasi timp personal si anistoric, cu o exceptie - mi se pare absolut remarcabil prin idealismul sau. Astfel, Clujul tricolor se dovedeste, rind pe rind, o „muza masculina“, „un oras din vis“, un oras-“personaj“, un oras „care te face sa fii frumos“, „oras-unicat, cu o mare personalitate“, un oras in care, desi strain „te simti acasa, nu in exil“, in fine, un „oras cultural“.

Desigur, orasele sint fascinante tocmai prin multimea perspectivelor individuale prin care pot fi descrise - totusi, scriitorii clujeni citati anterior par sa se raporteze mai degraba la un oras ideal decit la unul material. Cu siguranta, este exclusa orice raportare la orasul politic - cu o singura exceptie: intr-un caz, Clujul este descris, mai aproape de spiritul articolului nostru, ca „locul unde cred ca se intineaza si se compromite la modul cel mai inalt idealul national prin manipularea lui politica si prin folosirea propagandistica a simbolurilor

romanesti sacre". Totusi, in context, reactia pare mai degraba izolata.

Pentru a incepe discutia despre (lipsa de) reactie a cetatenilor Clujului, vom reveni la consideratiile lui Kertzer. El considera ca simbolurile prezinta citeva caracteristici cruciale. Mai intii, este vorba de *condensare*: simbolurile individuale au capacitatea „de a unifica si reprezenta o diversitate de conotatii". In al doilea rind, trebuie mentionata *plurivocitatea*: oameni diferiti inteleg simbolurile in moduri diferite. In fine, este semnificativa si *ambiguitatea*: conotatia simbolului nu este exclusiva; dimpotriva, forta lor o reprezinta „complexitatea si nebulozitatea"[26].

Transpunind aceste observatii intr-un limbaj semiotic, este limpede ca simbolurile - in acest caz, cele politice - nu fac parte dintr-un cod inchis, de tipul codului de circulatie. Acolo, anumite semnificatii sint fixate printr-o conventie: culoarea rosie a semaforului reprezinta interdictia trecerii. Daca soferii nu ar reactiona in acelasi fel in fata acesteia, cu siguranta s-ar produce destule accidente. In fata unui steag, sau doar a unui cos de gunoi vopsit tricolor, reactiile nu sint univoce. Daca tricolorul ar conota fara nuante solemnitatea statului, probabil ca oamenii ar ezita in a se aseza pe o banca tricolora sau a-si azvirli resturile intr-o pubela asisderea.

De asemenea, un observator malitios ar putea remarca faptul ca, departe de a fixa in constiinta oamenilor ideea nationala, multimea steagurilor si a obiectelor relationate ar putea avea chiar un efect contrar: acela de *a cobori insemnele nationale in derizoriu si in trivial*. Ce se poate spune astfel despre gestul banal de a arunca o hirtie intr-un cos de gunoi de pe strada, atunci cind recipientul in cauza este tricolor? De aici pina a imagina Romania ca o imensa lada de gunoi nu este decit un pas.

Vom apela in final la Edelman pentru concluziile provizorii ale acestei sectiuni. Spuneam la un moment dat ca ego-urile individuale sint influentate de decorul politic. In ce fel se produce aceasta influenta? Referindu-se la semnificatia decorului, unul din factorii in functie de care variaza aceasta este cel de „a legitima o serie de acte viitoare" (al caror continut este inca necunoscut) si de a incerca sa obtina asentimentul si confirmarea la ele[27] (desigur, din partea publicului). Din perspectiva (lipsei de) reactie a cetatenilor, putem fi siguri ca administratia si-a atins acest scop, prin introducerea treptata a diverselor elemente - statui, sapaturi, placute, steaguri, banci, etc. Asta, din nou, nu inseamna neaparat ca toate acestea sint elemente ale unui plan conspirativ bine pregatit; ele nu tradeaza nici macar un plan constient. Dar totodata, ceea ce este demonstrat este imensa eficienta a decorului politic: prin caracterul sau anticipator si teoretic-inofensiv, el neutralizeaza rezistentele, incorporindu-le intr-un sistem progresiv de asteptari ulterior confirmate. Am putea adauga ca, in felul acesta, desi *nu* este neutru, decorul se estompeaza, se auto-neutralizeaza, se „pierde in decor". Nu este astfel de mirare ca, pentru multi oameni, chiar pentru intelectuali, desi tricolor, Clujul continua sa ramina un oras nostalgic, un oras de vis, un oras unic[28].

„[P]e panouri se labarteaza tricolorul, desi nu cred ca se indoieste cineva ca sintem in Romania... Nu mai ramine decit sa se vopseasca si cosurile de gunoi in cele trei culori (altele nu se cunosc pe lume) si o sa stim ca sintem la Cluj."

(a. l. s., Dilema)

Pina la urma, a infige un steag inseamna apropierea - simbolica sau nu - a unui teritoriu. Primii colonisti infigind steagul Spaniei in solul viitoarei Americi. Steagul lui Amundsen, fluturind la Pol in fata nefericitului Robert Scott. Steagul american pe Luna. Sint imagini pe care mediatizarea le-a transformat adesea in clisee. Gestul nu trebuie sa fie neaparat unul violent, cum sint cele sugerate de acest repertoriu (psihanalizabil pina la urma). El se poate transforma, consumerist si edulcorat, in imaginea familiara a unei multimi defilind pasnic cu mini-stegulete portocalii, marca «Orange», la o sarbatoare laica a berii. Semnificatia initiala - de posesiune, de cucerire, de luare cu forta a unui teritoriu - real sau virtual (vezi bannerele de pe internet si cit de agresive pot fi ele) persista.

In acest context, ce poate sugera un oras care geme sub povara flamurilor, a stilpilor, bancilor, pubelelor etc. tricolore? De la cine trebuie cucerit acest oras, de cine trebuie protejat si cui mai trebuie sa i se demonstreze *romanitatea* locului? Care este modul in care ne putem raporta la aceasta invazie tricolora, care graveaza, asemeni tatuajelor si pierce-ingului, trupul orasului, marcindu-i cerul prin beculete, pamintul prin trotuare, istoria prin steaguri si viitorul prin tobogane? Clujul ofera imaginea unui oras asediat si cucerit, bucata cu bucata.

Exista o poveste pe care o ascultam in copilarie pe un disc «Electrecord». Era vorba de un imparat care, intr-o tara cucerita, declara razboi culorii albastre, izgonind-o din orase (darimind casele), de pe cimpii (rupind florile), din ochii oamenilor (leagindu-i la ochi), din ape (tulburindu-le) si de pe cer (acoperindu-l cu valuri cernite). Pina la urma, imparatul isi afla sfirsitul sub greutatea pietrelor albastre pe care le «rechizitionase» de la localnici, cu scopul de a le distruge. Mesajul povestii - aparuta, sa nu uitam, in timpul comunismului - era mai degraba incifrat si simbolic: nu te poti lupta cu o culoare dupa cum nu te poti lupta cu o idee - in special cu albastrul, care este culoarea libertatii.

Ceea ce se intimpla actualmente in Cluj este o rasturnare perversa a povestii fara titlu. Daca acolo, batalia se ducea *impotriva* unei culori (sau a unei idei), aici, ea se poarta *in numele* unor culori - mai mult sau mai putin «nationale» (Romania nu detine «monopolul» asupra combinatiei de rosu-galben-albastru, vezi de pilda steagul aproape similar al Columbiei, doar ca acolo culorile sint pe orizontala). Dupa cum reiese dintr-o poveste glumeata a unui reporter de la *Dilema*, tricolor a devenit sinonim cu Clujul[29]. In aceasta poveste postmoderna, pare simplu sa arati cu degetul spre cuceritorul-bufon si sa invoci

fie obsesia nationalista, fie alte obsesii patologice, pentru a explica totul ca pe o gluma smechera. Mai greu este sa recunoastem celalalt personaj din aceasta poveste: cei «asediati» sau «colonizati» sintem noi.

Note:

[1] Conform informatiilor din presa, un cos de gunoi tricolor costa 1.148.019 lei iar o minge de fotbal tricolora, 400.000 de lei.

[2] Adrian Cioflanca, Tentatii neopopuliste in Europa de Est, in *Revista romana de stiinte politice*, vol. 2, nr. 1/2002, 196-210.

[3] S-ar putea ca amplasarea bustului sa faca aluzie la faptul ca acest presedinte american, W. Wilson, a patronat Tratatul minoritatilor si Pacea de la Versailles care a integrat Transilvania in granitele Romaniei. In acest caz, el ar trebui considerat aproape un erou national. Totusi, in economia simbolica a Clujului, si in contextul discursului politic ambiguu referitor la SUA, consider ca statuia cu pricina poate fi considerata un monument cosmopolit.

[4] Vezi Vasile Magradean, „Elevii clujeni vor trage suturi in tricolor", in *Monitorul de Cluj*, 08.01.2002. (De remarcat ironia din titlu).

[5] Chiar daca ii eliminam pe cei aproximativ 60% dintre clujeni care au votat cu Gh. Funar la ultimele alegeri - si care potential sint de acord cu ceea ce face liderul lor - tot mai ramin 40% dintre locuitori, potential nemultumiti de gesturile primarului.

[6] David I. Kertzer, *Ritual, politica si putere*, Ed. Univers, Bucuresti, 2002.

[7] Pentru evolutia relatiei dintre stat si natiune in perioada moderna, vezi Jean-William Lapierre, *Le pouvoir politique et les langues. Babel et Leviathan*, PUF, Paris, 1989, in special pp. 15-18. In general, ideea de stat se refera la componenta civica, la cetatenie; prin opozitie, natiunea trimite mai degraba la origine (etnie, limba).

[8] Vezi modul in care a fost interpretata arborarea steagului de catre consulatul maghiar.

[9] Jean-Jacques Wunenburger, *Omul politic intre mit si ratiune. O analiza a imaginarului puterii*, Ed. Alfa Press, Cluj, 2000. In special capitolul 8, „Rational si irational in ideea de natiune", pp. 145-157.

[10] Jean-Jacques Wunenburger, *Imaginaires du politique*, Ed. Ellipses, Paris, 2001, in special pp. 34-44.

[11] Pentru o abordare a disputei istoriografice romano-maghiare, vezi Lucian Boia, *Romania, tara de frontiera a Europei*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 2002, pp. 45-47. Pentru invocarea „dreptului primului venit", nu este totusi lipsit de interes de observat ca, pe panoul tricolor ce inchide „rezervatia arheologica" (numele codificat pentru sapaturile arheologice din Piata Unirii) Clujul este denumit „Municipiul daco-roman Napoca".

[12] Cu toate acestea, un teoretician al multiculturalismului cum este Jacob T. Levy arata in lucrarea sa *The Multiculturalism of Fear* (Oxford University Press, Oxford, 2000, cap. 8) ca simbolurile oricarui stat (de la numele locurilor, fixarea sarbatorilor, etc.) oricit de inofensive ar parea, nu sint neutre. Acesta este, am putea spune, paradoxul oricarei identitati: acela de a nu putea fi neutra. Chiar si la nivel logic, A constituie, prin simpla sa afirmare, un non-A (fie si numai discursiv) in raport cu care se disociaza si fara de care nu s-ar deosebi de „nimic". Revenind de pe tarimul logic pe cel simbolic, intrebarea care se pune este in ce masura identitatea, chiar nefiind neutra, reuseste sa fie toleranta, sau mai degraba esueaza in agresivitate.

[13] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Ed. Artemis, Bucuresti, 1995, vol. 3, p. 264.

[14] Idem, p. 268. Vol. 2, p. 242.

[15] Mircea Eliade, *Nostalgia originilor. Istorie si semnificatie in religie*, Ed. Humanitas, Bucuresti, pp. 208 si urm. Pentru delegitimarea politicului in rindul populatiei, vezi popularitatea de care se bucura in sondaje asocierea dintre politica si coruptie, frecventa cu care sint aprobate in aceleasi sondaje asertiuni de tip „Oameni ca mine nu pot face mare lucru pentru a influenta evenimentele politice". Pentru analiza lor, vezi de

pilda Alina Mungiu Pippidi, *Politica dupa comunism. Structura, cultura si psihologie politica*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 2002.

[16] Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Ed. Amarcord, Timisoara, 2001, p. 181.

[17] Mircea Eliade, *Sacrul si profanul*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 1995, pp. 45-47.

[18] Pentru o abordare fenomenologica a limitei, vezi Virgil Ciomos, „Inspatiere si insularitate. Figuri analogice ale individuatiei", in Lucian Boia, Anca Oroveanu, Simona Corlan-Ioan (coord.), *Insula. Despre izolare si limite in spatiul imaginar*, Colegiul Noua Europa, Bucuresti, 1999, pp. 163-174. Alte abordari de inspiratie fenomenologica a spatiului, realizeaza de o buna bucata de vreme Augustin Ioan, care tine de altfel o rubrica la *Dilema* intitulata „Pierduti in spatiu". Mai multe volume consacrate analizei spatiului au aparut la Editura Paideia.

[19] Murray Edelman, *Politica si utilizarea simbolurilor*, Polirom, Iasi, 1999, in special cap. 5, „Decorul politic ca simbol", pp. 95-105.

[20] Primarul Gheorghe Funar a sustinut in repetate rinduri ca a ales tricolorul din motive predominant estetice: acestea sint „cele mai frumoase culori din lume", fiind, cu siguranta, cel putin in pictura, „culori fundamentale". (Putem observa ca de la „fundamental" la „fundamentalism" e un pas mic, pe care autoritatile sint dispuse sa-l faca.)

[21] Raportul dintre hierofanie si cratofanie este comentat pe larg de Aurel Codoban, *Sacru si ontofanie. Pentru o noua filosofie a religiilor*, Ed. Polirom, Iasi, 1998, pp. 77 si urm.

[22] Georges Balandier, *Antropologie politica*, Amarcord & CEU, Timisoara, 1998,

[23] Friedrich Nietzsche, *Genealogia moralei*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 1994, pp. 320 si urm.

[24] Citeva titluri din presa sint: „Elevii clujeni vor trage suturi in tricolor", „Pubele tricolore la Cluj", „O reusita importanta". Dintre articolele critice, mentionam cel al lui Eugen Tomiuc, difuzat de Radio Europa Libera, „Romania: Cluj Mayor Steps Up Ultranationalist Behavior".

[25] Ne vom referi in special la al doilea volum de interviuri al Flaviei Teoc, *Din capitala provinciei. Interviuri cu scriitori clujeni*, Ed. Limes, Cluj, 2002.

[26] David I. Kertzer, op. cit., p. 24.

[27] Murray Edelman, op. cit., p. 99

[28] Este extrem de relevant, in acest sens, un comentariu al lui Leon Volovici: "In legatura cu reactia (sau pasivitatea) cetatenilor, ceea ce lipseste este gestul public - scrisori in presa, opinii la TV, discreditarea funarismului prin satira si ironie. Pasivitatea sau chiar acceptarea sint, cred, de sorginte ceausista. La fel si obiceiul de a reactiona critic, dar numai "intre amici', prin "bancuri" despre Funar. Atunci s-a produs un fel de legitimare a nationalismului agresiv, kitsch si xenofob, iar Funar speculeaza persistenta reflexelor de atunci, inclusiv conformismul, frica, atrofierea spiritului critic".

[29] Dupa cum se poate citi la rubrica 3,14, «De cind au fost instalate ditamai panourile la intrarea in cele doua parcuri din apropierea casei mele (Icoanei si Ioanid), pe care scrie mare «Primaria sectorului 2», am aflat si eu ca, atunci cind trec strada, trec, de fapt, dintr-un sector intr-altul... Una la mina. Doi (pentru ca asa sint eu, mai chichiricios): «Parcul» Icoanei s-a numit, de cind il stiu, *Gradina* Icoanei; exista vreo decizie, vreun document semnat, ceva, care sa permita rebotezarea ei? Trei: pe panouri se labarteaza tricolorul, desi nu cred ca se indoieste cineva ca sintem in Romania... Nu mai ramine decit sa se vopseasca si cosurile de gunoi in cele trei culori (altele nu se cunosc pe lume) si o sa stim ca sintem la Cluj. (a. l. s.)». *Dilema*, nr. 487, 2002.